

ΟΙ ΝΕΟΚΑΝΤΙΑΝΟΙ, ΤΟ «ΠΡΑΓΜΑ ΑΥΤΟ ΚΑΘ' ΕΑΥΤΟ» ΤΟΥ ΚΑΝΤ ΚΑΙ Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ὁ Emmanuel Kant (1724-1804) κατὰ τὴν προσφουεστάτην ῥῆσιν Γερμανοῦ ἱστορικοῦ τῆς Φιλοσοφίας «ἐπανήγαγεν εἰς ἓν ῥεῖθρον καὶ τοὺς δύο βραχίονας τοῦ ποταμοῦ, οἱ ὅποιοι χωρισθέντες ἀπ' ἀλλήλων ἐπρόκειτο νὰ ἐπολεσθοῦν εἰς τὴν ἄμμον» («Da trat Kant auf und leitete die beiden Arme, die gesondert von einander sich im sande zu verlieren drohten, wieder in ein Bette zusammen»: A. Schwegler, *Gesch. d. Philos.*, Stuttgart, σ. 240). Οἱ δύο οὗτοι «βραχίονες» δὲν ἦσαν εἰμὴ τὰ δύο μονομερῆ ρεύματα τῆς φιλοσοφίας τῆς τότε ἐποχῆς, ἡ ἐμπειριοκρατία (Empirismus) καὶ ὁ ὀρθολογισμὸς (Rationalismus).

Ὁ Kant κατ' ἀρχὴν τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὀρθολογισμοῦ τοῦ Wolf (μέχρι τοῦ 1760) καὶ εἶτα τῶν Ἑλλήνων ἐμπειρικῶν καὶ τῶν Γάλλων ἠθικολόγων, μάλιστα δὲ τοῦ Rousseau (μέχρι τοῦ 1780). Ἐν ἔτει 1781, ὅτε τὸ πρῶτον ἐξεδόθη ἡ κριτικὴ τοῦ καθαρῦ λόγου (*Kritik der reinen Vernunft* 1781 καὶ 2α ἔκδοσις 1787), διέκοψεν, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, «τὸν δογματικὸν του ὕπνον καθὼς καὶ τὸν τῆς τότε φιλοσοφίας καὶ ἔδωκεν ἐντελῶς ἄλλην κατεύθυνσιν εἰς τὰς ἐρεῦνας τῆς ἐν τῇ χώρᾳ θεωρητικῆς φιλοσοφίας». Ἀπὸ τοῦ ἔτους ἐκείνου ἡ κριτικὴ φιλοσοφία θὰ ἐγκατασταθῇ ἀσφαλῶς ἐπὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐδάφους, καὶ θὰ καταστῇ ταχέως ἡ φιλοσοφία αὕτη ἀντικείμενον κριτικῆς καὶ σχολίων.

Οἱ πλείστοι τῶν ὀπαδῶν τοῦ Kant περιορίσθησαν εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐκθεσιν τοῦ συστήματος ἐκείνου καὶ εἰς τὴν διάδοσιν αὐτοῦ ὡς νέας, τρόπον τινά, «κοσμοθεωρίας». ἄλλοι πάλιν, ὡς οἱ Karl Leonh. Reinhold (1758-1823), Gottlob Ernst Schulze (1761-1833), Jakob Sigismund Beck (1761-1840), Jakob Fries (1773-1843), Wilhelm Traugotte Krug (1770-1842), Friedrich Bouterwek (1766-1828), ἐζήτησαν ὅπως τροποποιήσουν πῶς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Kant, σημειώσουν τὰς τυχόν παρουσιαζομένας ἐλλείψεις καὶ ἀναπτύξουν σαφέστερον τὴν θεωρίαν τοῦ μεταφυσικοῦ ἰδεαλισμοῦ. Τέλος ἐκεῖνοι, οἵτινες ἀνέπτυξαν τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Kant ἐπὶ ὅλως νέων βάσεων ὑπῆρξαν ὁ Johann Gottlieb Fichte (1762-1814) καὶ ὁ Johann Friedrich Herbart (1776-1841). Τὸ σύστημα τοῦτο θὰ ἐξακολουθῇ νὰ δελεάζῃ ἀπάσας

τάς γενεάς, θὰ δημιουργήσῃ πολυαρίθμους ὄπαδούς, ἀλλὰ καὶ ἀσπόνδους φίλους, θὰ συμπήξῃ πρὸς τούτοις εὐγενεῖς ἐταιρείας ἀποτελουμένες ἀπὸ σοφούς καὶ γενναίους ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἄνδρας, οἵτινες θὰ ζητήσουν νὰ σχολιάσουν τὴν φιλοσοφίαν τοῦ γέροντος φιλοσόφου τῆς Königsberg· ἡ κραυγὴ τοῦ Otto Liebmann (1846-1912) «Zurück zu Kant» («ὀπίσω εἰς τὸν Kant») ἐκ τοῦ ἔργου αὐτοῦ: *Kant und die Epigonen*, 1865) θὰ συμπληρώσῃ τὴν φράσιν τοῦ Jean Paul (1763-1825): «Ὁ Kant δὲν εἶναι μόνον τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ἀλλὰ ἐν ἀκτινοβολοῦν σύστημα».

Ἐν συνεχείᾳ διὰ τοῦ ὄρου «Νεοκαντιανοὶ» (Neukantianer) ἐννοοῦμεν τοὺς O. Liebmann, A. F. Lange (1828-1875) καὶ Kuno Fischer (1824-1909), οἵτινες ἐζήτησαν νὰ μείνουν πιστοὶ ὄπαδοὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Kant, ὡς αὕτη εἶχε διαμορφωθεῖ ὑπὸ τοῦ ἴδρυτοῦ αὐτῆς· εἶτα ἄλλοι ἐπεχείρησαν νὰ διαμορφώσουν ταύτην βάσει τῶν θεμελιωδῶν κανόνων τοῦ συστήματος τοῦ Kant, ὅτε μὲν ἀφαιροῦντες, ὅτε δὲ προσθέτοντες εἰς τὸ σύστημα ἐκείνου. Ἐπομένως ὁ Νεοκαντιανισμὸς (Neukantianismus) ὑπῆρξε κίνημα πνευματικὸν διελθὸν διὰ πολλῶν φάσεων καὶ διὰ πολλῶν σταδίων. Τέλος ἐπαγιώθη εἰς τὰς δύο σχολάς, αἵτινες καὶ ἀντιπροσωπεύουν ἀντιθέτους κατευθύνσεις: τὴν Σχολὴν τοῦ Marburg, ἧς ἀρχηγέται ὑπῆρξαν οἱ H. Cohen (1842-1918) καὶ P. Natorp (1854-1924), καὶ τὴν Σχολὴν τῆς Βάδης, μὲ κυρίους ἐκπροσώπους τοὺς W. Windelband (1848-1915) καὶ H. Rickert (1863-1936). Ὁ Νεοκαντιανισμὸς εὔρεν ἔδαφος καὶ ἐκτὸς τῆς Γερμανίας, ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ, Ἰταλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ (ἰδὲ πλείονα Karl Vorländer, *Geschichte der Philosophie*, Τόμ. 3, 7η ἔκδοσις, 1927, σσ. 153-180). Γνωστὴ ἐπίσης τυγχάνει ἡ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ H. Vaihinger (1852-1933) ἰδρυθεῖσα Καντιανὴ ἐταιρεία (1904-1936) (Kantische Gesellschaft) πρὸς ἔρευναν καὶ προαγωγὴν τῆς φιλοσοφίας τοῦ Kant, ἣτις καὶ ἐκπροσωπεῖται διὰ τοῦ διεθνοῦς φιλοσοφικοῦ δελτίου *Kantstudien* (1904-1936)· ἡ ἐταιρεία αὕτη συνεχίζει καὶ σήμερον ὑπὸ τὴν μορφήν τοπικῶν συλλόγων ἐν Γερμανίᾳ τὴν δρασίαν αὐτῆς*.

Καὶ νῦν ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ «πράγματος αὐτοῦ καθ' ἑαυτὸ» (Das Ding an sich) δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν τὰ ἐξῆς, ὅτι δηλ. ἡ ἀνωτέρω ἔννοια δηλοῖ τὸ ἄγνωστον φαινόμενον, εἰς ὃ ἡ ἐμπειρία ἐλλεῖπει παντελῶς, ὁ νοῦς δηλ. ἄνευ ταύτης δὲν δύναται νὰ «κατασκευάσῃ» κατὰ τὴν Καντιανὴν πάντοτε ἀντίληψιν καταλλήλους ὄρους, βάσει τῶν ὁποίων θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ γνῶσις τοῦ ἀνωτέρω· ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ νοῦς κατορθοῖ νὰ συλλάβῃ μόνον μεταφυσικὰς τινὰς ἐννοίας, ἐξυπηρετούσας μᾶλλον τὴν

* Σ. τῆς Ἐπετηρίδος *Φιλοσοφία*: Στὴν Ἑλλάδα ἡ πρώτη καντιανὴ Ἐταιρεία λειτουργεῖ ἀπὸ τὸ 1989 (Πρόεδρος καθ. Γ. Ἀντωνόπουλος). Μεταξὺ τῶν ἐκδηλώσεών της περιέλαβε καὶ ὁμιλία τοῦ προέδρου τῆς γερμανικῆς Ἐταιρείας Kant καθ. Funke (1990).

ἠθικὴν ἢ τὴν γνῶσιν· θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπη τις ὅτι ἡ πίστις θὰ ἀντικαταστήσῃ ἐξ ὀλοκλήρου πάσας τὰς ἐνεργείας τοῦ νοῦ καὶ συνεπῶς τὰ ἐκ τῆς «γνώσεως» ταύτης τυχόν ἐπιτεύγματα θὰ ἀποτελοῦν ἀντικείμενον τῆς ἠθικῆς καὶ οὐχὶ τῆς γνωσιολογίας· ἡ ἔννοια τοῦ «πράγματος αὐτοῦ καθ' ἑαυτὸ» προβάλλει ὡς ὑπερβατικὸν γεγονὸς καὶ δύναται νὰ ἀποτελέσῃ καὶ ἀντικείμενον τῆς θεωρίας τῶν ἀξιῶν (Werttheorie), ὡς ἀκριβῶς ἔχει ἡ ἔννοια τῆς Πλατωνικῆς Ἰδέας.

Ὁ Cohen, εἷς τῶν Σχολαρχῶν τῆς Σχολῆς τοῦ Marburg ἀντιστρατεύεται τὴν ἄνω θεώρησιν περὶ τῆς ὑπάρξεως «πράγματος αὐτοῦ καθ' ἑαυτό», θεωρῶν ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἔννοιαι νὰ ἔχουν παρουσίαν, ὡς ἐθεώρουν οἱ ἐν τῷ Μεσαίῳ θιασῶται τῆς καλουμένης Πραγματοκρατίας (Realismus), ἢ πάλιν ὅτι αὗται ἀποτελοῦν ἀπλῶς ὀνόματα κατὰ τὴν θεωρίαν τῆς Ὀνοματοκρατίας (Nominalismus), ἀλλὰ τούναντίον ὑπάρχουν αἱ ὡς ἄνω ἔννοιαι εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ φορέως αὐτῶν ὅπως ἐπρέσβευεν ὁ περίφημος Γάλλος φιλόσοφος καὶ σχολαστικὸς Abälard (1079-1142) ἐν τῇ περὶ τῆς ἐννοιοκρατίας (conceptualismus) θεωρίᾳ αὐτοῦ, καθ' ἣν οὗτος ἐγένετο πολέμιος τῶν δύο θεωριῶν πραγματοκρατίας καὶ ὀνοματοκρατίας, ὡς ἔχομεν ἤδη ἀλλαχοῦ μνημονεύσει. Ἐπειτα ἡ ἔννοια τοῦ «πράγματος αὐτοῦ καθ' ἑαυτό» ἐνέχει διαρκικὸν χαρακτῆρα, διότι δηλοῖ τὸ πρᾶγμα ὡς ὑφίσταται, ἤτοι τὸ πρᾶγμα ὡς ἔχει καθ' ἑαυτό, καὶ ἐν συνεχείᾳ τὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ διὰ τοῦ φαινομένου, ὡς ἀκριβῶς ἡ παρὰ Πλάτωνι Ἰδέα καὶ τὸ φαινόμενον αὐτῆς.

Γεγονὸς εἶναι ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ «πράγματος αὐτοῦ καθ' ἑαυτό» προκάλεσε πλείστας ὄσας συζητήσεις καὶ ἔριδας ἔτι εἰς τὰς τάξεις τῶν Νεοκαντιανῶν, διότι οἱ μὲν ζητοῦντες τὴν διατήρησιν τούτου, οἱ δὲ ἀπαιτοῦντες τὴν ἀπόρριψιν αὐτοῦ ἐπέφερον τὴν μῆνιν τῶν ἀντιθέτων μερῶν, ὡς ἀκριβῶς καὶ ἡ ἐν τῷ Μεσαίῳ ἔρις περὶ τῶν καθολικῶν ἐννοιῶν (Universalien).

A. N. ΖΟΥΜΠΟΣ